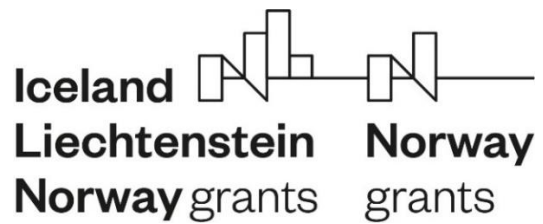

LATVIJAS REPUBLIKAS
TIESĪBSARGS

Vadlīnijas veiksmīgākai pamattiesību ieviešanai Eiropas Savienības fondu finansētajās aktivitātēs Latvijā

Ziņojumu sagatavo Latvijas Republikas Tiesībsarga birojs, piedaloties reģionālajā projektā, ko finansē EEZ un Norvēģijas granti
Projekta nosaukums: Atbalsts nacionālajām cilvēktiesību iestādēm pamattiesību un tiesiskuma aspektu uzraudzībā (Nr. 2018-1-1440)

Autores: Mg.iur. , Mg.sc. soc. Anete Ilves

Satura rādītājs

Ievads	3
1. Pamattiesību aspekti Eiropas Savienības fondu ieviešanā Latvijā	4
2. Sagatavošanās fāze	6
3. Ieviešanas fāze	8
4. Izvērtēšanas fāze	10
Izmantotā literatūra	12

Ievads

Pamatojoties uz tiesībsarga ziņojumu “Nacionālo cilvēktiesību institūciju loma Eiropas Savienības fondu ieviešanas atbilstībā pamattiesībām: Latvijas situācija” (turpmāk – Ziņojums),¹ tiesībsargs ir izstrādājis vadlīnijas veiksmīgākai pamattiesību ieviešanai Eiropas Savienības (turpmāk – ES) fondu finansētajās aktivitātēs Latvijā (turpmāk – Vadlīnijas).

Šo Vadlīniju **mērķis** ir sniegt praktisku informāciju, kā ES fondu ieviešanā iesaistītās institūcijas varētu uzlabot pamattiesību ievērošanu ar ES fondu saistītajām aktivitātēm.

Vadlīnijās norādītie ieteikumi izriet no jau esošās Latvijā izveidotās sistēmas horizontālo principu (turpmāk - HP VI) un ES Pamattiesību hartas (turpmāk – Harta) ieviešanā.

Vadlīniju **avoti** – Ziņojums; informācija par citu ES dalībvalstu – Slovākija, Polija, Kipra un Horvātija - praksi pamattiesību ievērošanā, ieviešot ES fondus attiecīgajās ES dalībvalstīs; informācija no ES Pamattiesību aģentūras pētījuma par pamattiesību īstenošanu ES fondu ietvaros²; diskusija starp Tiesībsarga biroju, ES Pamattiesību aģentūru un Latvijas atbildīgajām institūcijām 2023.gada novembrī. Diskusijā piedalījās šādas atbildīgās institūcijas: Finanšu ministrija, Ekonomikas ministrija, Izglītības un zinātnes ministrija, Labklājības ministrija (turpmāk – LM), Tieslietu ministrija (turpmāk – TM), Valsts kanceleja, Veselības ministrija, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, Zemkopības ministrija, Centrālās finanšu un līgumu aģentūra. Diskusijā nepiedalījās uzaicinātie sociālie partneri.

Vadlīnijās ietvertā informācija par citu valstu praksi ir sakārtota divās kategorijās:

a) interesanti fakti – informācija, kas varētu būt diskusiju priekšmets par līdzīgas prakses pārņemšanu Latvijā.

b) lietderīga informācija – informācija, ko būtu vērts ieviest arī Latvijā.

Vadlīnijas ir sadalītas **četrās sadaļās**. Pirmā sadaļa izceļ galvenos aspektus par Ziņojumā konstatēto Latvijā attiecībā par ES fondu un pamattiesību īstenošanas samērošanu. Otrā, trešā un ceturtnā sadaļa ietver informāciju par ES fondu dažādām fāzēm, attiecīgi - sagatavošanās, ieviešanas un izvērtēšanas fāzi. Katrā no šīm sadaļām/ fāzēm ir ietverta informācija par citu valstu praksi, kā arī aktivitātēm, ko Latvijas atbildīgajām institūcijām vajadzētu/ nevajadzētu īstenot katrā no fāzēm, lai nodrošinātu pamattiesību ievērošanu ES fondu ietvaros.

¹ [Nacionālo cilvēktiesību institūciju loma Eiropas Savienības fondu ieviešanas atbilstībā pamattiesībām: Latvijas situācija](#). Tiesībsargs. 2023.

² ES Pamattiesību aģentūras pētījuma projekts “Mainstreaming fundamental rights in the EU funding cycle: The role of national human rights institutions and equality bodies.” 2023. Projekts. Vēl nav publicēts.

1. Pamattiesību aspekti Eiropas Savienības fondu ieviešanā Latvijā

Tiesībsargs, izstrādājot Ziņojumu,³ konstatēja, ka Latvijā ir izveidota šāda sistēma pamattiesību ievērošanā ES fondu ieviešanas procesā:

- a) nevalstiskās organizācijas, kas pārstāv ar pamattiesībām un/ vai diskriminācijas novēršanu saistītas jomas, ir iekļautas Uzraudzības komitejā;
- b) izstrādātas vadlīnijas HP VI ieviešanai (turpmāk – HP VI Vadlīnijas). HP VI Vadlīnijas ietver arī Hartas principus.
- c) noteiktas divas institūcijas, kas ir atbildīgas par horizontālo principu ieviešanu – Labklājības ministrija un Tieslietu ministrija (atbildīga par Hartas īstenošanu);
- d) HP VI Vadlīnijas noteic, ka HP VI ietekme uz darbības virzieniem, programmām un projektiem ir tieša, netieša un tai nav ietekmes, paredzot punktu skaitu projektu vērtēšanā katrā no šīm kategorijām. Tas nozīmē, ka atsevišķos gadījumos projektu ir iespējams noraidīt vai aicināt to precizēt, ja tas neatbilst nediskriminācijas principam.
- e) tiek nodrošinātas apmācības par HP VI, pamatojoties uz HP VI Vadlīnijām.
- f) HP VI ir ietverts projektu pieteikumu veidlapās.
- g) tiesību aktu projektu sākotnējās ietekmes izvērtēšanā (anotācijās) ir prasība iekļaut informāciju par ietekmi uz cilvēktiesībām, dzimumu līdztiesību, personu ar invaliditāti vienlīdzīgām iespējām un tiesībām.
- h) ir paredzēts strīdus risinājuma mehānisms gan pirms, gan pēc līguma noslēgšanas.

Vienlaikus tika konstatēts, ka Latvijā **NAV**:

- a) Uzraudzības komiteja, kas darbotos efektīvi. Nevalstiskais sektors norādīja uz šādu problemātiku: pārāk daudz iesaistīto pušu, kas neizskatās nopietni, jo visi lemj par visiem, bet patiesībā neviens nelemj par neko; milzīgs dokumentu apjoms, turklāt sarežģītā valodā; nepieciešams lielāki cilvēkresursi no NVO puses, lai varētu tiešām efektīvi darboties Uzraudzības komitejā; nepieciešama iepriekšēja sagatavošanās, lai varētu darboties Uzraudzības komitejā. Tādā veidā kā pašlaik tiek sniegta informācija, Uzraudzības komiteja nevar pārliecināties, vai nediskriminācijas princips tiek ievērots visos darbības virzienos horizontālā aspektā.
- b) skaidrs mehānisms, kas paredzētu strīdu risināšanu tieši par iespējamiem pamattiesību pārkāpumiem, kā arī normatīvais regulējums skaidri nenoteic trešo personu iesaisti sūdzību iniciēšanā, ja trešās personas ir konstatējušas, ka ES fondu finansēts projekts neatbilst pamattiesību principiem. Pašlaik minētais tiek risināts Tiesībsarga likumā paredzētajā vispārējā sūdzību izskatīšanas procesa ietvaros.

³ [Nacionālo cilvēktiesību institūciju loma Eiropas Savienības fondu ieviešanas atbilstībā pamattiesībām: Latvijas situācija](#). Tiesībsargs. 2023.

c) efektīva sistēma, lai nodrošinātu pamattiesību/ diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu reālu novēršanu ES fondu īstenošanā.

d) nav efektīvu risinājumu, ja tiek konstatēti pamattiesību/ diskriminācijas aizlieguma pārkāpumi ES fondu īstenošanā.

Rīcības virzieni, kur **nepieciešami galvenie uzlabojumi**:

- a) Uzraudzības komitejas efektivitāte (2.Sagatavošanās fāze).
- b) HP VI īstenošana praksē pēc būtības – institucionālās uzraudzības struktūras izveide, Vadlīniju izstrāde un apmācības par HP VI nenodrošina HP VI ievērošanu praksē (3.Ieviešanas fāze).
- c) Ir nepieciešams labāks kontroles mehānisms un reālas izmaiņas, ja kļūdas HP VI tiek konstatētas (4.Izvērtēšanas fāze).

Līdz ar to pēc būtības institucionālā sistēmā pamattiesību nodrošināšanā ES fondu ietvaros Latvijā ir radīta. Tāpēc lielāka uzmanība ir jāpievērš tam, cik efektīvi šī sistēma darbojas, vai un kādi ir šķēršļi sistēmas darbībā un kā šos šķēršļus novērst. Turpmākajās šī dokumenta sadaļās tiks norādīts uz iespējamiem risinājumiem atbilstoši katrai iepriekš norādītajai problēmai.

2. Sagatavošanās fāze

Interesants fakts – Horvātija Sadarbības līguma projektu starp Horvātiju un Eiropas Komisiju saskaņoja arī ar Horvātijas cilvēktiesību institūcijām.

Interesants fakts – Horvātijā ir izveidota starpdisciplināra darba grupa (apakškomiteja) Uzraudzības komitejas ietvaros, kas vērtē horizontālo principu ieviešanu ES fondos. Uzraudzības komitejā un attiecīgi minētajā darba grupā ir arī nacionālās cilvēktiesību institūcijas.

Interesants fakts – Slovākijā ir atsevišķs horizontālo principu departaments, savukārt Latvijā LM ir 2,5 slodzes par minēto jautājumu, savukārt Tieslietu ministrijā TM – viena slodze par Hartu.

Interesants fakts – Čehijā NVO ir aicinājušas noteikt skaidrus kritērijus NVO dalībai Uzraudzības komitejā. Līdz šim nav bijis skaidrs, kādā veidā NVO tiek uzrunātas.

Interesants fakts – Somijas atbildīgās institūcijas ierosināja, ka katrā ES fondu īstenošanas fāzē iesaistītajām institūcijām būtu jāizsniedz kontrolsaraksts (check-list) ar informāciju, kas konkrētajā fāzē ir būtiska un ko ir nepieciešams pārbaudīt.

Ņemot vērā, ka NVO sektors⁴ kritiski vērtēja iepriekšējas informācijas par Uzraudzības komitejas darbību saņemšanu, tad Latvijas **Vadošajai iestādei** būtu nepieciešams veikt šādas darbības:

vienlaikus ar uzaicinājumu dalībai Uzraudzības komitejā, informēt NVO par darbībām, ko ir nepieciešams papildus veikt, lai varētu darboties Uzraudzības komitejā.

izveidot praktisku materiālu/ lekciju NVO par Uzraudzības komitejas darbu, apakškomiteju darbu, procesiem un procedūrām, prasībām NVO (t.i., dalību apakškomiteju darbā), dokumentu izskatīšanas prasībām, papildus informācijas atrašanas avotiem par konkrētiem projektiem, lai NVO bez pieredzes Uzraudzības komitejā varētu ātrāk un veiksmīgāk uzsākt darbu.

apmācīt NVO par dalību Uzraudzības komitejā, pamatojoties uz iepriekš minēto materiālu. Mācībās ir iespējam izrunāt papildus jautājumus, kas var rasties NVO.

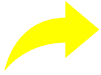
izskatīt iespēju nodrošināt NVO pārstāvju finansēšanu no tehniskā budžeta. Minēto ir iespējams aktualizēt arī ES līmenī.

kritiski izvērtēt Uzraudzības komitejas darbību, lai tā nebūtu formāla, bet efektīva.

⁴ [Nacionālo cilvēktiesību institūciju loma Eiropas Savienības fondu ieviešanas atbilstībā pamattiesībām: Latvijas situācija](#). Tiesībsargs. 2023.

3. Ieviešanas fāze

Interesants fakts – Polijā vadošās ministrijas izstrādātās vadlīnijas un instrukcijas ir **juridiski saistošas** citām institūcijām, kas ievieš un izvērtē ES fondus.

Interesants fakts: Kiprā vadošajai/ atbildīgajai institūcijai ir pienākums iesniegt civiltiesību institūcijai programmas projektu rekomendāciju sniegšanai par atbilstību Hartai.

Interesants fakts – Somijas atbildīgās institūcijas ierosināja, ka katrā fāzē iesaistītajām institūcijām būtu jāizsniedz kontrolsaraksts (check-list) ar informāciju, kas konkrētajā fāzē ir būtiska un ko ir nepieciešams pārbaudīt.

Lai arī Latvijā ir izstrādātas HP VI Vadlīnijas, tomēr nav pārlicības, ka atbildīgās institūcijas un institūcijas, kas ir iesaistītas ES fondu ieviešanā, tās īsteno praksē. Tāpat ir radies iespaids, ka projekta pieteicēji par tām nav informēti un nezina, ka projektos, kas skar diskriminācijas novēršanu, ir iespējams iegūt papildus punktus.⁵

LM un TM kā par pamattiesību un Hartas ieviešanu atbildīgās iestādes varētu izskatīt iespēju:

veikt uzraudzību par to, kā HP VI Vadlīnijas tiek ieviestas praksē.

izvērtēt, vai un cik tiesību aktu projektu sākotnējās ietekmes izvērtēšanā (anotācijās) pēc būtības tiek iekļauta informācija atbilstoši Ministru kabineta 2021.gada 7.septembra noteikumu Nr.617 "Tiesību akta projekta sākotnējās ietekmes izvērtēšanas kārtība" 9.8., 9.9., 9.20, 9.21. apakšpunktam.

tiesībsargs pārbaudes lietā Nr.2022-55-26D konstatēja sistēmisku tiešo un netiešo diskrimināciju dzimuma dēļ ES fondu izlietojumā, attiecīgi rekomendējot minēto novērst. Izglītības un zinātnes ministrija ņēma vērā rekomendāciju, tomēr sākotnēji Eiropas Savienības kohēzijas politikas programmas 2021.-2027. gadam 1.1.1. specifiskā atbalsta mērķa "Pētniecības un inovāciju kapacitātes stiprināšana un progresīvu tehnoloģiju ieviešana kopējā P&A sistēmā" 1.1.1.9. pasākuma "Pēcdoktorantūras pētījumi" noteikuma projekta anotācijā nebija izvērtēta noteikuma projekta ietekme uz dzimumu līdztiesību, lai arī noteikumu projekts tieši skāra dzimumu līdztiesības nodrošināšanu. Šāda informācija tika iekļauta pēc

⁵ Kultūras ministrijas iepirkumā par romu situāciju Latvijā NVO paustais viedoklis. 2023.gada septembris.

tiesībsarga atkārtotām norādēm. Lai arī viens piemērs neliecina par sistēmisku problēmu, tomēr, lai pārliecinātos, cik korekti tiek īstenoti iepriekš norādītie Ministru kabineta noteikumi, ir nepieciešams veikt normatīvo aktu un to anotāciju analīzi.

mācībās par HP VI Vadlīnijām iekļaut arī sliktās prakses piemērus, kas novēroti praksē; izskatīt iespēju pieaicināt tiesībsargu, kas varētu sniegt praktisku ieskatu par diskriminācijas un cilvēktiesību izvērtēšanu ES fondu projektos.

4. Izvērtēšanas fāze

Interesants fakts: Horvātijā sūdzības un lietas, kas skar iespējamus ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesību pārkāpumus, izskatīs diskriminācijas novēršanas koordinators un ziņos par to Uzraudzības komitejai vienu reizi gadā. Līdzīga sistēma tiks veidota arī par ES Pamattiesību hartu, kuras iespējamo pārkāpumu izskatīšanā tiks iesaistītas cilvēktiesību institūcijas.

Interesants fakts: Kiprā cilvēktiesību institūcija darbojas kā sūdzību izskatīšanas mehānisms par iespējamām Hartas pārkāpumiem. Ja cilvēktiesību institūcija konstatē pārkāpumu, bet tas netiek novērsts, tad cilvēktiesību institūcija var griezties Vadošajā institūcijā, lai tā atbilstoši rīkotos.

Interesants fakts: Kiprā pašreizējie ES fondu izvērtēšanas mehānismi vairāk koncentrējas uz programmu kopējo novērtējumu, nevis to atbilstību Hartai vai ANO Konvencijai.

Interesants fakts – Somijas atbildīgās institūcijas ierosināja, ka katrā fāzē iesaistītajām institūcijām būtu jāizsniedz kontrolsaraksts (check-list) ar informāciju, kas konkrētajā fāzē ir būtiska un ko ir nepieciešams pārbaudīt.

Lietderīga informācija: Kiprā cilvēktiesību institūcija informē Uzraudzības komiteju par saņemtajiem un izskatītajiem iesniegumiem, kas skar pamattiesību pārkāpumus ES fondu īstenošanā.

Lietderīga informācija: Kiprā atbildīgās institūcijas savas kompetences ietvaros (Latvijā tas būtu – LM un TM) izvērtē, vai konkrēti rīcības virzieni un darbības atbilst nacionālajiem un ES principiem un normatīvajam regulējumam.

Vadošā institūcija varētu izvērtēt nepieciešamību:

reizi gadā aicināt tiesībsargu informēt Uzraudzības komiteju par pārskata periodā konstatētajiem pārkāpumiem ES fondu ieviešanā pamattiesību jomā (ja tādi ir).

paredzēt tiesiskās aizsardzības mehānismu, kur ikviens (tai skaitā trešās personas) var vērsties, ja ir aizdomas par pamattiesību pārkāpumiem ES fondu ietvaros.

izveidot efektīvu mehānismu ar pamattiesībām saistītu kļūdu labošanai, kas radušās ES fondu īstenošanas gaitā. Piemēram, ja tiek konstatēts, ka nav nodrošināta pieejamība personām ar invaliditāti ES fondu finansētā projektā, tad minētā kļūda ir jālabo nacionālā finansējuma ietvaros.

Vadošā institūcija, LM un TM varētu izvērtēt nepieciešamību:

balstoties uz tiesībsarga sniegto informāciju Uzraudzības komitejā par konstatētajiem pārkāpumiem pamattiesību jomā ES fondu ietvaros, veikt nepieciešamos uzlabojumus HP VI Vadlīnijās vai citos normatīvajos aktos; nodrošināt mācības vai novērst radušās kļūdas, lai līdzīgas situācijas neatkārtotos nākotnē.

Atbildīgās institūcijas varētu izvērtēt nepieciešamību:

izvērtēt iespēju sniegt kvalitatīvo, ne kvantitatīvo atgriezenisko saikni par ES fondu ietvars plānoto uzdevumu izpildi pamattiesību kontekstā.

Tiesībsargs varētu izvērtēt nepieciešamību:

reizi gadā apkopot un sniegt informāciju Uzraudzības komitejā par konstatētajiem pamattiesību pārkāpumiem ES fondu izlietojumā.

izskatīt iesniegumus par iespējamiem pamattiesību pārkāpumiem ES fondu ietvaros.

Izmantotā literatūra

1. The role of national bodies with a human rights remit in ensuring fundamental rights compliance of EU funds. Baseline report prepared by the Office of the Ombudswoman of Croatia. Zagreb, May, 2023.
2. The role of national bodies with a human rights remit in ensuring fundamental rights compliance of EU funds. Baseline report prepared by the Office of the Commissioner for Human Rights Poland. March, 2023.
3. The role of national bodies with a human rights remit in ensuring fundamental rights compliance of EU funds. Baseline report prepared by the Commissioner for Administration and the Protection of Human Rights of Cyprus. June, 2023.
4. The role of national bodies with a human rights remit in ensuring fundamental rights compliance of EU funds – Slovakia. 2023.
5. EU Fundamental rights agency. Mainstreaming fundamental rights in the EU funding cycle. 2023.